

УДК 378.091

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2019-92-5-195-203>

ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

М. О. Томашевська

ORCID 0000-0003-1431-8434

У статті виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх викладачів педагогічних дисциплін до професійної взаємодії засобами інтерактивних технологій навчання у закладах вищої освіти. Автором доведено, що до умов реалізації зазначеного феномена належать: мотивація майбутніх викладачів педагогічних дисциплін до інтерактивної взаємодії в освітньому процесі, створення ситуації успіху; створення професійно-інтерактивного середовища на основі впровадження спецкурсу «Професійна взаємодія в освітньому процесі закладу вищої освіти» та збагачення навчального змісту педагогічних дисциплін щодо змісту, сутності та структури професійної взаємодії; організація рефлексивної діяльності студентів для самоаналізу готовності до професійної взаємодії. Проаналізовано і узагальнено основні підходи до висвітлення поняття «педагогічні умови» в психолого-педагогічній та методичній літературі. Визначено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови, які забезпечують ефективність формування готовності майбутніх викладачів педагогічних дисциплін до професійної взаємодії. Доведено, що педагогічні умови підвищення ефективності підготовки майбутніх викладачів педагогічних дисциплін до професійної взаємодії засобами інтерактивних технологій навчання – це фактори, які пов'язані з професійною підготовкою майбутніх викладачів та спрямовані на формування у них готовності до здійснення професійної взаємодії в освітньому процесі. Автором надано детальний опис кожної умови та шляхи їхньої реалізації.

Ключові слова: підготовка майбутніх викладачів педагогічних дисциплін; педагогічні умови; засоби інтерактивних технологій; професійна взаємодія; готовність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Інтеграційні

процеси, глобалізація, соціально-економічні зміни, посилення міжнародних зв'язків України ставлять нові вимоги перед системою освіти загалом та перед професійною підготовкою майбутніх викладачів. Основні напрямки модернізації педагогічної освіти обґрунтовано в низці нормативних документів: законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), Концепції «Нова українська школа» (2016 р.), Державному стандарті початкової освіти (2018 р.), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013 р.), у яких передбачено її докорінну перебудову з урахуванням сучасних тенденцій соціокультурного розвитку суспільства через отримання закладами вищої освіти автономності, забезпечення гнучкості та динамічності освітнього процесу, зорієнтованого на формування компетентного фахівця. Набувають актуальності не лише зміни в змісті навчання, але й виокремлення педагогічних умов, за яких покращується та вдосконалюється процес професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Проблеми професійної підготовки майбутніх викладачів присвячена низка досліджень (А. Алексюк, В. Андрущенко, А. Верхола, О. Гура, М. Євтух, Н. Журавська, С. Калашнікова, В. Майборода, Г. Онкович та ін.). Проблеми модернізації структури вищої освіти й обґрунтування сучасних вимог до підготовки майбутніх викладачів висвітлено в дослідженнях таких науковців: Н. Воевутко, О. Другов, В. Кремень, С. Мартиненко та ін. Формування професійної готовності до професійної діяльності розглядають В. Кан-Калик, Н. Кузьміна, Н. Талізїна, Л. Хитяєва та ін. Л. Базильчук, Л. Масол, Н. Миропольська, В. Орлов, В. Сергєєв, Т. Сулова, Т. Шмельова та ін.

Метою статті є виокремлення та обґрунтування педагогічних умов формування готовності майбутніх викладачів педагогічних дисциплін до професійної взаємодії засобами інтерактивних технологій навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. У психолого-педагогічній літературі існує безліч понять «умова», але для нашого дослідження необхідно виокремити характерні педагогічні умови, які будемо застосовувати при розробці педагогічної моделі підготовки майбутніх викладачів педагогічних дисциплін до професійної взаємодії засобами інтерактивних технологій навчання. Враховуючи напрацювання науковців щодо тлумачення поняття «педагогічна умова», спробуємо уточнити його зміст.

У великому тлумачному словнику умова визначається як вимога, яка ставиться однією із сторін, що домовляються; як усну чи письмову згоду про що-небудь; як правила, які встановлені у будь-якій сфері життя, діяльності; як обставини, за яких відбувається чи залежить будь-що (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005, с. 776).

В словнику-довіднику з професійної педагогіки поняття «педагогічні умови» розглядають як фактори, за допомогою яких здійснюється освітній процес професійної підготовки фахівців, що реалізовується активністю особистості (Словник-довідник з професійної педагогіки, 2006, с. 272).

Науковець К. Костюченко у своїх напрацюваннях розглядає педагогічні умови як суму обставин, можливостей та заходів освітнього процесу, які є результатом використання змісту, методів, організаційних форм освітнього процесу для досягнення поставлених цілей (Гончаренко, 1997).

У контексті нашого дослідження під педагогічними умовам будемо розуміти сукупність засобів, методів, форм навчання (як традиційних, так і інтерактивних), взаємодію студентів та викладачів для ефективності освітнього процесу, що забезпечить високу результативність процесу формування готовності майбутніх викладачів педагогічних дисциплін до професійної взаємодії.

Отже, здійснивши аналіз досліджуваної проблеми, узагальнення сучасного стану готовності студентів до професійної взаємодії з викладачами виявлено, що ефективний вплив на процес підготовки майбутніх викладачів педагогічних дисциплін до професійної взаємодії засобами інтерактивних технологій можуть забезпечити такі педагогічні умови:

- мотивація майбутніх викладачів педагогічних дисциплін до інтерактивної професійної взаємодії в освітньому процесі, створення ситуації успіху;

- створення професійно-інтерактивного середовища на основі розробки та впровадження спецкурсу «Професійна взаємодія в освітньому процесі» та збагачення навчального змісту педагогічних дисциплін щодо змісту, сутності та структури професійної взаємодії на рівні «викладач-студент» засобами інтерактивних технологій навчання;

- організація рефлексивної діяльності студентів для самоаналізу готовності до професійної взаємодії.

Розглянемо сутність виокремлених педагогічних умов. Досліджуючи проблему підготовки майбутнього викладача педагогічних дисциплін до професійної взаємодії, нами зроблено висновок про те, що важливе значення у побудові професійної взаємодії на рівні «викладач-студент» має

обов'язковість включення в лекційні, семінарські, практичні форми навчання саме засобів інтерактивних технологій навчання, що допомагає підвищенню мотивації до професійної взаємодії.

В «Українському педагогічному словнику» термін «мотивація» тлумачиться як система мотивів або стимулів, що спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки (Гончаренко, 1997).

Варто відмітити, що висока ефективність діяльності майбутнього викладача забезпечується саме мотивацією студента до майбутньої професійної діяльності, а саме, бути висококваліфікованим викладачем педагогічних дисциплін. Формування мотивації до професійної взаємодії, в контексті нашого дослідження, спрямоване на позитивне ставлення до взаємодії з науково-педагогічними працівниками, що сприяє особистісному самовдосконаленню та професійному зростанню майбутнього викладача педагогічних дисциплін.

Згідно результатів експериментального дослідження констатувального етапу, можна стверджувати, що важливою мотивацією для майбутніх викладачів у професійній діяльності є сам викладач, який є еталоном, взірцем для студента, який буде здійснювати професійну взаємодію в освітньому середовищі. Як зазначили 77% опитаних студентів, освітній процес завжди відбувається на основі співпраці викладачів зі студентами, що, безсумнівно, показує високу мотивацію до наукової діяльності та професійної взаємодії в закладі вищої освіти. Проте, в результаті аналізу анкетування простежується також відсутність або низька мотивація у студентів до професійної взаємодії з викладачами через авторитарний стиль управління, «нарцисизм» окремих викладачів, відсутність емпатії у ставленні до студента, упереджене, зверхнє ставлення до студента (23% опитаних). Отже, можемо зазначити, що студенти мають велику потребу у встановленні професійної взаємодії на рівні «викладач-студент» для успішної освітньо-наукової діяльності в умовах магістратури, і в результаті – успішної професійної діяльності (Результати оцінки сформованості в майбутніх викладачів педагогічних дисциплін мотивації до професійної взаємодії за допомогою анкетування для визначення стимулів та перешкод і методики «Мотивація досягнення успіху»).

Наступним етапом і одною з педагогічних умов є створення професійно-інтерактивного середовища на основі спецкурсу «Професійна взаємодія в освітньому процесі в закладах вищої освіти» та збагачення навчального змісту педагогічних дисциплін щодо змісту, сутності та структури професійної взаємодії на рівні «викладач-студент» засобами інтерактивних технологій навчання.

Відповідно до освітньо-професійної програми підготовки майбутніх викладачів педагогічних дисциплін, які мають бажання набути ґрунтовніші знання з теоретичних основ проблеми професійної взаємодії, проблеми типології та стратегії професійної взаємодії, розроблено спецкурс «Професійна взаємодія в освітньому процесі в закладах вищої освіти», яка впроваджена в закладах вищої освіти. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни включає 2 змістових модулів: Змістовий модуль № 1. Теоретичні основи професійної взаємодії (Теми: 1. Професійна взаємодія як психолого-педагогічна проблема. 2. Проблема типології професійної взаємодії. 3. Стратегії та прийоми професійної взаємодії). Змістовий модуль № 2. (Теми: 4. Технологія організації професійної взаємодії у процесі індивідуальної бесіди. 5. Основи діалогічної взаємодії в освітньому процесі. 6. Інтерактивне навчання як технологія професійної взаємодії. 7. Конфліктні ситуації у процесі професійної взаємодії).

Наступною педагогічною умовою є *організація рефлексивної діяльності студентів для самоаналізу готовності до професійної взаємодії*.

Особливого значення у процесі підготовки майбутніх викладачів педагогічних дисциплін набуває рефлексія освітньої діяльності, яка являє собою основний механізм усвідомлення особистісних досягнень як викладача, так і студентів закладів вищої освіти. Здатність до рефлексивної діяльності майбутнього викладача в здатності аналізувати, оцінювати власні дії, відображення на всіх етапах, в оцінці адекватності обраної стратегії, в активізації інтерактивної професійної взаємодії.

Підтвердження цього знаходимо в працях А. Бізяєвої (2004), яка визначає рефлексію як засіб розвитку професіоналізму студента, його здатність до конструювання своєї діяльності та постійного самовдосконалення. Саме професійна рефлексія вчителя дає змогу відобразити позицію учня, його внутрішній світ як суб'єкта освітнього процесу.

Поняття «рефлексія» часто вживають у багатьох галузях науки – філософії, психології, педагогіки та ін. При цьому це поняття досить багатозначне: це і самопізнання, і самооцінка, і самоаналіз, і самосвідомість, і розмірковування тощо. Особливий інтерес за останній час викликає феномен професійної рефлексії, її місце в різних видах професійного мислення й діяльності та взаємозв'язок із професійним самовизначенням і майстерністю фахівців, у тому числі, майбутніх учителів початкової школи, для яких рефлексія набуває своєї специфіки і рис, зумовлених характером педагогічної діяльності, яка полягає в

постійному рефлексивному аналізі педагогічних ситуацій, розумінні контексту як власних дій, так і дій іншої людини.

За визначенням Г. Щедровицького (2001), професійна рефлексія є безпосереднім витокком діяльності, адже вона реалізується як наслідок зіставлення різних поглядів, позицій, різного сприйняття ситуації суб'єктами навчальної взаємодії. Найкращі передумови для виникнення, розгортання та вдосконалення рефлексії майбутнього викладача педагогічних дисциплін створюються в межах суб'єкт-суб'єктних відносин.

Рефлексивні взаємовідносини викладача і студентів на лекціях, семінарах тісно пов'язані з високим рівнем творчості, в професійній сфері – з усвідомленням себе в позиції педагога і ефективністю своєї діяльності, з осмисленням її не тільки «для себе», а й «для інших».

Рефлексивні взаємини – це той механізм, який допомагає викладачеві у взаємодії зі студентами для створення ситуації успіху, емоційно-позитивного фону на заняттях. «Рефлексія на себе є, по суті, не що інше, як здатність поставити себе на місце іншого». Високий рівень рефлексивних взаємин дає можливість суб'єктам освітнього процесу подивитися на свою діяльність з позиції іншої людини.

Цінною для нашого дослідження є думка О. Городиської (2015), яка рефлексію в освітньому процесі розглядає в різних аспектах, а саме: як процес і результат фіксації суб'єктами педагогічної взаємодії стану свого розвитку і причин, що його забезпечують; як процес самоідентифікації суб'єкта педагогічної взаємодії з урахуванням особливостей конкретної ситуації; як взаємовідображення, взаємооцінка взаємодії суб'єктів освітнього процесу; як відображення учителем внутрішнього світу і рівня розвитку учня та навпаки (с. 29).

Отже, демонстрація рефлексії на заняттях – це властивості суб'єктів освітнього процесу, які створюють сприятливі емоційні відносини, скорочують емоційну дистанцію, збільшують емоційну близькість викладача зі студентом, без яких сьогодні неможливо формувати професійну взаємодію викладачів і студентів в освітньому процесі навчання ЗВО.

Рефлексивні якості допомагають викладачам знайти правильний підхід до студентів, уникнути бажання підвищити голос, покарати їх. Взаємодіючи зі студентами, викладачі періодично подумки відтворюють їх переживання на весь період тривалих контактів з ними.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Узагальнюючи, можна відмітити, що кожна з визначених педагогічних умов спрямована на підготовку майбутніх викладачів до

професійної взаємодії засобами інтерактивних технологій навчання. Кожна взята окремо умова не може повністю забезпечити ефективність підготовки, тільки їх єдність сприятиме успішному здійсненню професійної підготовки майбутніх викладачів до професійної взаємодії.

Отже, підготовку майбутніх викладачів педагогічних дисциплін вбачаємо у розробці інноваційних методик для ефективної реалізації зазначених педагогічних умов.

Література

1. Бизяева А. А. Психология думающего учителя: педагогическая рефлексия. Псков: ПГПИ им. С. М. Кирова, 2004. 216 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.; С. 32, с. 776.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 375 с. С. 217
4. Городиська О. М. Формування педагогічної рефлексії вчителя. *Вісник нац. техн. ун-ту України «КПІ». Серія: Філологія. Педагогіка:* зб. наук. пр. 2015. Вип. 6. С. 28–33, с. 29.
5. Костиюченко К. Є. Педагогічні умови формування раціонально-критичного мислення у майбутніх учителів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. Кіровоград, 2011. 20 с.
6. Словник-довідник з професійної педагогіки / [ред.-упоряд. А. В. Семенова]. Одеса Пальміра, 2006. – 272 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ : Ірпінь; Перун, 2003. С. 1245; с. 294, с. 692].
8. Щедровицкий Г. Рефлексия и ее проблемы. *Рефлексивные процессы и управление*. 2001. № 1. С. 47–54.

References

1. Bizyaeva, A. A. (2004). *Psikhologiya dumayushchego uchitelya: pedagogicheskaya refleksiya [The Psychology of a Thinking Teacher: Pedagogical Reflection]*. Pskov: PGPIim. S. M. Kirova (rus).
2. Busel, V. T. (Ed.). (2005). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A great explanatory dictionary of modern Ukrainian]*. VTF "Perun (ukr).
3. Honcharenko, S. U. (1997) *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]*. Lybid (ukr).
4. Horodyska, O. M. (2015). Formuvannya pedahohichnoi refleksii vchytelia [Formation of teacher's pedagogical reflection]. *Visnyk nats.tekhn. un-tu Ukrainy "KPI"*. Serii: Filolohiia. Pedahohika: zb. nauk. pr., 6, 28–33 (ukr).
5. Kostiuchenko, K. Ye. (2011). *Pedahohichni umovy formuvannya ratsionalno-krytychnoho myslennia u maibutnikh uchyteliv u protsesi vyvchennia psykhologohopedahohichnykh dystsyplyn [Pedagogical conditions for the formation of rational-*

- critical thinking in future teachers in the process of studying psychological and pedagogical disciplines*]. (Abstract of Candidate's Thesis in Pedagogy). V. Vynnychenko Kirovohrad State Pedagogical University, Kirovograd (ukr).
6. Semenova, A. V. (Ed.). (2006). *Slovník-dovídník z profesiínoí pedahohiky [Formation of teacher's pedagogical reflection]*. Odesa Palmira (ukr).
 7. Busel, V. T. (2003). *Velykyi tlumachnyi slovník suchasnoí ukrainskoí movy [A great explanatory dictionary of modern Ukrainian]*. Kyiv: Irpin; Perun (ukr).
 8. Shchedrovitskiy, G. (2001). *Refleksiya i ee problemy [Reflection and its problems]. Refleksivnye protsessy i upravlenie, 1, 47–54* (rus).

ОБОСНОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН К ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ ВЗАИМОДЕЙСТВИЮ СРЕДСТВАМИ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

М. О. Томашевская

В статье выделены и обоснованы педагогические условия подготовки будущих преподавателей педагогических дисциплин к профессиональному взаимодействию средствами интерактивных технологий во время обучения в учреждениях высшего образования. Автором доказано, что к условиям реализации указанного феномена относятся: мотивация будущих преподавателей педагогических дисциплин к интерактивному взаимодействию в образовательном процессе, создание ситуации успеха; создание профессионально-интерактивной среды на основе внедрения спецкурса «Профессиональное взаимодействие в образовательном процессе учреждения высшего образования» и обогащение учебного содержания педагогических дисциплин в отношении содержания, сущности и структуры профессионального взаимодействия; организация рефлексивной деятельности студентов для самоанализа готовности к профессиональному взаимодействию. Проанализированы и обобщены основные подходы к раскрытию понятия «педагогические условия» в психолого-педагогической и методической литературе. Определены и теоретически обоснованы педагогические условия, обеспечивающие эффективность формирования готовности будущих преподавателей педагогических дисциплин к профессиональному взаимодействию. Доказано, что педагогические условия повышения эффективности подготовки будущих преподавателей педагогических дисциплин к профессиональному взаимодействию средствами интерактивных технологий обучения – это факторы, связанные с профессиональной подготовкой будущих преподавателей и направлены на формирование у них готовности к осуществлению профессионального взаимодействия в образовательном процессе. Автором представлено подробное описание каждого условия и пути их реализации.

Ключевые слова: подготовка будущих преподавателей педагогических дисциплин; педагогические условия; средства интерактивных технологий; профессиональное взаимодействие; готовность.

RATIONALE OF PEDAGOGICAL CONDITIONS OF PREPARATION OF FUTURE LECTURERS OF PEDAGOGICAL DISCIPLINES TO PROFESSIONAL INTERACTION BY MEANS OF INTERACTIVE**M. O. Tomashevskya**

The paper identifies and substantiates the pedagogical conditions of training of future teachers of pedagogical disciplines in professional interaction by means of interactive learning technologies in institutions of higher education. The author proves that the conditions of implementation of this phenomenon include: the motivation of future teachers of pedagogical disciplines to the interactive communication in the educational process, creation of situation of success; the creation of a professional interactive environment based on the implementation of the special course "Professional interaction in the educational process of institutions of higher education" and the educational enrichment of the content of pedagogical disciplines in relation to the content, essence and structure of professional interaction; organization of reflective activities students for self-examination of readiness for professional engagement). Analyzed and summarized the main approaches to the disclosure of the notion "pedagogical conditions" in psychological-pedagogical and methodical literature. Defined and theoretically grounded pedagogical conditions providing efficiency of formation of readiness of future teachers of pedagogical disciplines in professional interaction. Proven pedagogical conditions of increase of efficiency of preparation of future teachers of pedagogical disciplines in professional interaction by means of interactive technologies of training are factors related to professional training of future teachers and is aimed at the formation of readiness to professional interaction in the educational process. The author presents a detailed description of each and ways to implement them.

Key words: *Training of future teachers of pedagogical disciplines; pedagogical conditions; interactive technologies; professional interaction; readiness.*

Томашевська Мирослава Олегівна – аспірант кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти, Мукачівський державний університет (м. Мукачево, Україна). E-mail: mtomashevskya@ukr.net

Tomashavska Myroslava Olehivna – Post-graduate student Mukachevo State University (Mukachevo, Ukraine). E-mail: mtomashevskya@ukr.net